

ATATÜRK'ÜN VEFATI VE MACARİSTAN'DAKİ YANKILARI

Yrd. Doç. Dr. Melek ÇOLAK*

ÖZET

Macaristan halkının Atatürk'e duyduğu hayranlığın temelinde onun önderliğinde gerçekleştirilen Kurtuluş Savaşı ve hemen sonra kurmuş olduğu Türkiye Cumhuriyeti yatmaktadır. Bunun yanısıra geçmişten gelen etnik ve kültürel yakınlıklar Atatürk döneminde Türk- Macar dostluk bağlarının daha da güçlenmesinde önemli bir rol oynamıştır.

Atatürk'ün ölümü bütün dünyada olduğu gibi Macaristan'da da büyük yankı ile beraber, bu dostluğun bir ürünü olarak büyük bir üzüntü uyandırmıştır.

Bu çalışmada Atatürk'ün ölümünün Macar kamuoyundaki yankıları ve Macarların Atatürk'e bakış açısı ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler

Atatürk, Türkiye, Macaristan, Kamuoyu, Macar Halkı.

* Muğla Üniversitesi Fen – Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü Öğretim Üyesi.

ABSTRACT

Hungarian People's great admiration for Atatürk is due to his leadership during Turkish Independence War and his great success for the foundation of Turkish Republic right after the War; more over during Atatürk's period the etnical and cultural closeness deriving from the past played an important role in strengthening the friendship ties between Turkey and Hungary .

As in the world, the death of Atatürk not only led to a great deal of sorrowness as a results of close relations in the past.

In this study, the reflections of Atatürk's death on Hungarian public opinion and the view of Hungarian about Atatürk have been studied.

Key Words

Atatürk, Turkey, Hungary, Public Opinion, Hungarian People.

I- Atatürk Döneminde Türk – Macar İlişkilerine Kısa Bir Bakış

Macaristan'da yaklaşık yüz elli yıldan fazla süren Türk egemenliği devrinde yaşanan kültürel ilişkilerden sonra, XIX. yüzyılda bilimsel çevrelerde başlayan araştırmalar iki ülke arasındaki ilişkileri güçlendirmiş, I. Dünya Savaşı'nda Osmanlı İmparatorluğu'nun Avusturya – Macaristan İmparatorluğu'nun yanında yer alması, Türk – Macar dostluk bağlarını pekiştirmiş ; Kurtuluş Savaşı öncesinde kültürden siyasete, sağlıktan ekonomiye kadar bütün alanlarda iyi ilişkiler kurulmuştur.¹

I. Dünya Savaşı'ndan sonra, topraklarının 2/3 ünü komşu ülkelere kapıran Macaristan'da, Atatürk'ün başlattığı bağımsızlık mücadelesi Macar ulusunun geleceği için de bir ümit kıvılcımını teşkil ettiğinden² , Türk Kurtuluş Savaşı yakından izlenmiş³. Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarında Anadolu'daki yeniden yapılanmanın her adımı Macaristan'da coşkuyla karşılanmıştır.⁴ Atatürk'ün yaptığı inkılâplar büyük hayranlık uyandırmıştır.⁵ Lozan Antlaşması yürürlüğe girdikten sonra Macaristan'la diplomatik ilişkiler kurulmuş⁶, dostluk⁷, ikamet⁸, ve ticaret antlaşmaları⁹ imzalanmıştır. Atatürk döneminde karşılıklı ilişkiler en üst düzeye ulaşmıştır¹⁰. Pek çok Macar uzman Türkiye'de çeşitli alanlarda çalışmıştır¹¹. Bizat Atatürk'ün emriyle 1935'te Ankara Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesin-

1 Melek Çolak, " Atatürk Döneminde Siyasi, Ekonomik ve Kültürel Bakımdan Türk – Macar İlişkileri", *Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Cilt: 1, Sayı: 2, Güz 2000, s.62-64.

2 L.Rasony, " Atatürk Özgürlük Savaşının Macar Basınında Yankıları", *Belleten*, Cilt : XLV/2, Sayı: 177, Ocak 1981, s.79; Faruk Demirhan, *Macar Turancıları*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları 99, İstanbul, Haziran 2000, s.25-26.

3 György Hazai, *Tarih Boyunca Macar – Türk Bağları*, Budapeşte 1963, s.34.

4 Demirhan, a.g.e. s.53-55.

5 BCA, (*Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi*), Muameleat Genel Müdürlüğü. Fon Kodu : 30.10.0.0, Yer Adı: 232.564.20, Dosya: 421/20.Tarih: 19.10.1932 030.10.0.0, 233.568.18, Dosya:421/100, 18.05.1936.

6 Bilal Şimşir, *Atatürk ve Yabancı Devlet Başkanları*, Cilt: III, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara 2001, s.XVII.

7 BCA, Bakanlar Kurulu Kararları Fonu, 30.18.01.01, 9.15.4, Sayı: 307, 27. 2 . 1924

8 BCA, 30.18.01.01, 17.88.16, Dosya : 431-20, 24 . 01 . 1926.

9 BCA, 30.18.01.01, 20.47.8, Sayı: 3887, 27 . 08 . 1926.

10 Cemil Öztürk, "Macarlarla Kardeş miyiz ?", *Tarih ve Toplum*, Cilt: 18, Sayı: 105 . Eylül 1992, s.56.

11 BCA. Bakanlar Kurulu Kararları Fonunda bu konuda çok sayıda belge bulunmaktadır.

de bir Hungaroloji kürsüsü kurulmuştur¹². Yalnız II. Dünya Savaşı öncesinde Macaristan'ın İtalya ile anlaşarak, revizyonist devletler safında yer almasına karşılık, Türkiye'nin 1934'te Balkan Paktını imzalayarak anti – revizyonist kampa katılmasının iki ülke ilişkilerinde yarattığı olumsuzluk, Atatürk'ün enerjik tutum ve ileri görüşlülüğü sayesinde giderilerek, ilişkiler güçlendirilmiştir¹³.

II- Atatürk'ün Vefatı ve Macaristan'da Uyandırdığı Yankılar

Bütün dünyada olduğu gibi, Atatürk'ün ölüm haberi Macaristan'da büyük yankı uyandırmıştır.

Macaristan Krallığı naibi Amiral Miklos Horthy, 1933'te Türkiye Cumhuriyeti'nin 10. yıl dönümünü kutlarken Atatürk için bir dilekte bulunarak “uzun yıllar kardeş milletin refah ve saadeti için görevine devam etmesini dilemişti.” Ancak Atatürk'ün ölüm haberi üzerine Horthy bütün Macar halkı ile birlikte Türkiye'nin ulusal yasını paylaşmıştır¹⁴. Ölüm haberi Budapeşte'de halkın ve gazetecilerin en çok meşgul oldukları konu olmuştur. Halbuki o günlerde bütün Budapeşte ve Macaristan'ın meşgul olduğu yalnız bir olay vardı; Çekoslovakya'dan tekrar Macaristan'a iade edilen toprakların işgali. Macaristan bu olayı büyük şenlikler içinde kutluyor, işgal edilen alanın en büyük şehri ve Macarlığın en eski merkezlerinden biri olan Kassa şehri, başta kral naibi Horthy olduğu halde bütün Macar devlet adamlarının, seçkinlerinin ve gazetecilerinin toplandığı yer oluyordu. Macaristan böyle büyük bir şenlik içinde iken, Atatürk'ün ölüm haberi gelmiş ve bu haber bütün Budapeşte'de büyük bir üzüntü yaratmıştır¹⁵.

Atatürk'ün ölümü nedeniyle kral naibi Amiral Horthy hemen TBMM Başkanına içten bir başsağlığı telgrafı çekmiş ve aynı zamanda özel kalem

¹² İsmail Soysal, “*Mohaç Sonrası Türk - Macar Siyasal İlişkileri Üzerine Macar Tarihçisi Geza Perjes'in Bir Değerlendirmesi*”, *Belleken* Cilt: XL, Sayı 157, Ocak 1976, s.135.

¹³ Çolak, a.g.m., s.61.

¹⁴ Şimşir a.g.e., s.XVII.

¹⁵ “*Budapeşte Mektubu : Macarlar Atatürk için Ağlıyorlar*”, *Cumhuriyet*, 17 İkinci Teşrin 1938, s.5.

müdürünü de Türkiye Büyükelçisine göndererek taziyelerini bildirmiş-tir¹⁶. Diğer taraftan Macar Mebusan ve Ayan Meclisleri o günkü celseleri-nin başlangıcını Atatürk'ün hatırasını anmaya ayırmışlardır. Mebusan Meclisinde Başkan Dr. Kornis ayağa kalkarak şöyle demiştir:

"...O sonsuza dek gözlerini kapadı. Milletinin politik, sosyal askerî, idarî ve kültürel yaşam tarzını kökten değiştirdi. Dünyanın gelişmesinden geri kalmış köhne bir durumdaki Türklükten modern bir millet, ilerleme-yeye yetenekli bir devlet yarattı. Önce hakkı olan GAZİ ünvanını aldı, çünkü O tüm düşmanlara karşı, askerî dehası ve örgütçü gücü ile kısa zamanda zafer kazanarak yurdunu parçalanmaktan kurtardı. O, ilk olarak azimle ve cesurca galip devletlerin haksız barış emirlerine karşı gelerek, yurdunu aşagülleyen Sevres barış antlaşması porselenini parçalayarak milletin ye-niden birliğini sağladı. Olağanüstü inanç, atalarından gelen gücü ile uyumakta olan milletin hudutsuz ilerleyebileceğine olan performansı oldu-ğunu hissetti. O, savaşların savaşından sonra, ilk devlet adamı olarak ih-mal edilmiş milletteki gizli fizikî ve ruhî enerjiyi geliştirmeye dayandırarak politikasını Türk köylü tabakasının toprağından gelen güçle on iki yıl içe-risinde hemen hemen her yönü ile çökme durumundaki memleketi yeniden yaşama kavuşturdu. Önce asker komutan, sonra halk lideri olarak karma-şalıktan bir askerî düzen yarattı. Bir halk lideri olarak da milletin içinde-ki değerleri bilinçli bir hukuk düzeyine yükseltti ve ona canlılık verdi..."

Ayan meclisinde ise Kont Szechenyi, modern Türkiye'nin yaratıcısı Atatürk'ün ölümünün Macaristan'da uyandırdığı üzüntü ve eleme çok he-yecanlı bir dille tercüman olmuş¹⁷, bütün parlamento üyeleri bu sözleri ayağa kalkarak dinlemişlerdir¹⁸.

Başbakan İmredy Atatürk'ün cenaze töreninin yapılacağı 21 Kasım pa-zartesi günü Macaristan'ın millî matem günü kabul edilerek, bütün mem-

16 "Taziyeler" , **Anadolu**, 13 II Teşrin 1938, s.1 ; "Macaristan'ın Taziyeleri" , **Ulus**, 12 . 11 . 1938, s.8

17 "Macar Telgraf Ajansı Bildiriyor" , **Son Posta** 14 İkinci Teşrin 1938, s.11 **Akşam Postası** 14 İkinci Teşrin 1938, s.3 ; **Tan** 14.11.1938, s.4; **Ulus** 14 Son Teşrin 1938, s.1; Fethi Vecdet Erkun ,**Ma-car Basınında Mustafa Kemal Atatürk** ,Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara 2003,s.20 (Konuşma-nın tam metni için adı geçen esere bakınız.)

18 "Budapeşte Mektubu" , **Cumhuriyet** 17 İkinci Teşrin 1938, s.4.

lekette resmî binalara siyah bayrak çekilmesini emretmiştir. Harbiye Nazırı ve Budapeşte Belediye Başkanı da askerî binalar ve belediye binaları için aynı kararı almışlar, Belediye başkanı Budapeşte halkını da ayrıca siyah bayrak çekmeye davet etmiştir¹⁹. Atatürk'ün cenaze törenin yapıldığı bütün kurum ve evlere matem bayrağı çekilmiş²⁰, sokak lambalarına bile siyah krepler asılmıştır²¹. Macaristan cenaze törenine general Jenö Ruszkay başkanlığında, kurmay binbaşı Imre Németh ve albay Sandor Magyarossy' den oluşan bir heyet göndermiştir²².

Macar basını da Atatürk'ün ölümü haberlerine geniş yer ayırmıştır. Ölümü haber veren gazetelerde Atatürk'e ait makaleler birinci sayfaları işgal etmiştir. Macaristan'ın büyük şenliğine, yeni kurtarılan topraklara ait haberler ikinci ve üçüncü sayfalara bırakılmıştır²³.

Atatürk'ün ölüm haberi üzerine Macar basınının yorumlarına ait birkaç örnek Macarların Atatürk'e bakış açısını yansıtabilir:

Ujság gazetesi: "*Türkiye'nin kurtarıcısı, yücelticisi, modern Türkiye Cumhuriyetinin kurucusu Kemal Atatürk artık yok. Milletini birinci barış antlaşması boyunduruğundan, halkını ortaçağın geriliğinden kurtararak milleti özgürlüğüne kavuşturdu. Halkı uyutan sultanlar döneminde geri kalmışlıktan milleti canlandırarak bilinçlendirdi. O günden güne hızlanan büyük bir güçle reformlar politikası çalışmalarıyla idarî sosyal düzenlemeler getirdi ve hamlelerinin doğal beklentisi olarak çıkan engellere karşı modern bir devlet ve halktan modern millet yarattı.*"²⁴.

Kıs Ujság gazetesi: "*O Ankara'da millî hükümeti kurarak İstanbul'daki hükümete ve Paris yakınında yapılan haksız barış antlaşmasına karşı gelen Avrupa'da ilk devlet adamı oldu. Ülkesinin iyi bir geleceğe kavuşmasındaki hamlelerin yanı sıra O da mesleğinde bomba gibi hızla yükseldi.*"²⁵

19 "Atatürk için Macarlar Siyah Bayrak Çekiyorlar", *Son Posta*, 20 İkinci Teşrin 1938, s.7 ; "Macaristan'da Millî Matem", *Ulus*, 20 . 11 . 1938, s.3 .

20 Bilal Şimşir, *Doğunun Kahramanı Atatürk*, Bilgi Yayınevi, I. Basım, Temmuz 1999, s.424-425 .

21 "Budapeşte Atatürk İçin Yas Tutuyor", *Ulus*, 22 . 11 . 1938, s.2 .

22 Erkun, a.g.e.,s. 62.

23 *Cumhuriyet*, 17 II Teşrin, s.5 .

24 Erkun, a.g.e., s.7.

25 Erkun, a.g.e., s.50-51.

Népszava gazetesi: “ *Mustafa Kemal savaş sonrası Türkiye'nin kurucusu idi. Tarihin en yeni döneminin çok önemli bir şahsiyeti mezara göç etti. Göze çarpan diktatör tipini temsil eden Çar Büyük Petro, Avrupa medeniyetini memleketine getirebilmek için gayret sarf etmedi. Kemal Paşa ise Türk halkını tecrit edilmiş bir Asyalı durumundan çıkarmak için, pek çok kök salmış, geri kalmış tutumların içine girerek milletin yükselmesini radikal bir biçimde sağladı. Türk kadının yüzünden peçeyi çıkarttı. Türk erkeklerinin başından fesi attırarak okullarda Latin alfabesinin kullanılmasını zorunlu kıldı. Bunlara ilaveten modern bir Türkiye yaratmak için her yönde gayret sarf etti. Öyle ki bunlar Avrupa medeniyetine çok yakışır çalışmalardı...*”²⁶

Pesti Napló gazetesi : “ *...Türkiye'nin dış politika durumu bugün mükemmel, ekonomik yaşamı gelişmekte olup 1918 güzündeki mahvolma eşliğinden dönen Türk milletini şimdi artık pek büyük bir gelecek beklemektedir. Ailesi ve çocuğu olmayan Mustafa Kemal (yalnız kısa bir süre Latife Hanımla, Türk kadın hareketinin bir yöneticisi ile evli kaldı) engin işler başardı. O, tüm Türk ulusu topluluğu için büyük bir gayretle çalışıp muazzam işlerin yaratıcısı olmuştur.*”²⁷

1840'da kurulan ve Kurtuluş Savaşı yıllarında İngiliz, Fransız ve Amerikan büyük gazetelerinin Sevr antlaşması yanlış haberlerini olduğu gibi aktaran Pesti Hirlap (Peşte Haber Gazetesi)²⁸; Atatürk'ün bir diktatör olduğunu fakat kelimenin bilinen manasıyla diktatör olmadığını ve bunun kişisel meziyetleri ve muazzam prestiji sayesinde mümkün olduğunu kaydederek “*Atatürk'ün rolünü Macar İstiklâlinin kahramanı olan Rakoczi'nin veyahut Kossuth'un rolüne*” benzetmektedir.²⁹ Pesti Hirlap'ın karşısında yer alan, 1920 Aralık sonunda kurulan ve Kurtuluş Savaşı'nın ortasında muhabirlerini Türkiye'ye göndererek Macar kamuoyuna daha nesnel haberler ulaştıran ve kısa zamanda halkın benimsediği, Türk çıkarlarının savunucusu olarak Macar kamuoyunu dile getiren Magyarság gazetesi

26 Erkun, a.g.e., s.67-68 .

27 Erkun, a.g.e., s. 33.

28 Rasonyi a.g.m., s.79.

29 Erkun, a.g.e., s.19.

de³⁰ diğer gazeteler gibi Atatürk'ün “*Türkiye’yi modern ve Avrupalı bir devlet haline çevirdiğini*” yazmaktadır.³¹

Sonuç : Atatürk döneminde Türk – Macar ilişkilerinin tarihten gelen etnik – kültürel yakınlık ve Atatürk'ün her devletle bağımsızlık ve egemenliği zedelemeyen iyi ilişkiler içinde olma politikasının bir sonucu olarak dostluk bağları en üst düzeye ulaşmış; kültürel ilişkilerin geliştirilmesine özen gösterilmiştir. Atatürk'ün ölümü, bütün dünyada olduğu gibi Macaristan'da da büyük bir yankı uyandırmış ve aynı zamanda büyük bir üzüntüye neden olmuştur. Cenaze töreninin yapıldığı günü *millî matem* olarak değerlendiren Macar resmî çevreleri “*kardeş*” olarak nitelendirdiği Türk milletinin acısını bu yakınlığın bir sonucu olarak daha samimî ve daha duyarlı bir şekilde paylaşmıştır.

30 Rasyonî, a.g.m., s.79; Hilmi Ortaç “ Macar Basınında Kurtuluş Savaşı ve Atatürk”, **Tarih ve Toplum**, Cilt:36, Sayı:215, Kasım 2001, s.9.

31 **Cumhuriyet**, 14 İkinci Teşrin 1938, s.7.

* 1938 yılı sayıları incelenmiştir.